

քը, կը կարծենք թէ տեական չեն կրցած ըլլալ, և Հայք ան-
խափան չարունակած՝ պաշտամունքի իրենց ժողովները, մինչև
է. դար. իսկ արարական տիրապետութեան տակ, Հայք կարո-
ղացան պանպանել իրենց դարաւոր իրաւունքը, որուն կը վկա-
յին սուլթաններու Ֆէրմաններն և արձանագրութիւնք: Արա-
բական քաղաքականութիւնը ոչինչ ունէր արգելիչ Հայոց կրօ-
նական սովորութեանց կիրարկութեան համար: Իսկ Սալակիրք,
գիտենք պատմութենէն, Երուսաղէմի մէջ աւելի նպաստաւոր
գիրք բռնեցին Հայոց հանդէպ և ընդարձակեցին վերջինք իրենց
իրաւասութիւնները Ս. Տեղեաց պաշտամունքներու նկատմամբ:
Ջանց կ'ընենք հոս Սալակրաց հետ Հայոց բարեկամական յա-
րարերութեանց մանրամասն յիշատակութիւնները, միայն մէջ կը
բերենք Հայոց Փոքր Վկայասէր Գրիգոր Պահլաւունի կաթողի-
կոսին այցելութիւնը Երուսաղէմ 1143 ին, և այդ առթիւ նոյն
կաթողիկոսին Սիոնի եկեղեցւոյն մէջ խօսած ատենաբանութիւ-
նը, որ մեծ տպաւորութիւն գործեց լատին բարձրաստիճան կղե-
ւին և իշխանաւորաց վրայ, և Ս. Տեղեաց հայկական իրաւունք-
ներուն վրայ իր կնիքը դրաւ, ու այլևս անոնք բիրեղացած նը-
կատուեցան: Հայրապետին լուսաւոր բացատրութիւնները՝ Հա-
յոց դաւանանքի մասին, Սալակիրներն աւելի մօտեցուցին Հայ
Միաբանութեան՝ որ անարգել չարունակեց իր գործը: Այս մա-
սին, ժամանակակից պատմիչներ, որոնց մէջ, Տիւրացի Գուլի-
էլմոս (Չաւչ. Հտր. Գ. էջ 53-54) և մերս Կիրակոս պարծանօք կը
յիշատակեն Պահլաւունիին ձեռք բերած արգիւնքը. իսկ Սամուէլ
Անեցիին խանդավառութիւնը չափ չունի. գեղեցիկ ներբողներ կը
հիւսէ Հայրապետին իմաստուն ատենաբանութեան նկատմամբ,
և հարկ կ'ըլլայ աւելցնել թէ Փոքր Վկայասէրին 1143 ի այցելու-
թիւնը նոր դարազուլու մը բացաւ Երուսաղէմի Հայ Միաբանու-
թեան համար, Սալակիրներէն վերջ, Հայոց իրաւունքները Սա-
լահէտիին և յաջորդներուն օրով աւելի հաստատուեցան, ինչ-
պէս կը վկայեն հրովարտականքը՝ զոր ապա վաւերացուցին Օս-
մանեան Սուլթանները:

Ուրեմն, զանազան տիրապետութեանց տակ, Ս. Տեղեաց
պաշտամունքի ժողովներն անփոփոխ պահուած են, բացի այն
մի քանի ուխտալայրերու ժողովներէն, որ կամ բոլորովին զանց
առնուած են քանդումներու հետեանքով, ինչպէս Աշակիւրսարանի